

J.J.A. Beenakker

De afwezigheid van God in de wereld

Breda 2008

VOOR TON DIE ALTIJD TIJD VOOR ME HEEFT

HOOFDSTUK I

DE EVOLUTIELEER: EEN UITDAGING VOOR DE KERKEN

Nog nooit was de feitelijke toestand zo gecompliceerd als thans

De huidige samenleving is de omgeving voor ieder die als christen door het leven wil gaan. Wat een verschil met vroeger! Onze voorouders leefden in een wereld waarvan religie een wezenlijk bestanddeel uitmaakte, terwijl onze maatschappij zich geleidelijk heeft afgekeerd van opvattingen en overtuigingen die vroeger algemeen werden aanvaard. Onze samenleving, profaan en rationeel als zij is, heeft God in de marge geplaatst. Geloof heeft geen hechte wortels meer in de gemeenschap, zodat die steun vanuit de samenleving is weggevallen.

Hoewel de vragen en problemen waarmee mensen in onze tijd worstelen lijken op die van onze voorouders, is het uitgangspunt wezenlijk anders geworden. Zo was vroeger de wereld waarin men leefde slechts een gemeenschap van kleine omvang, terwijl nu de grenzen zijn weggevallen en de hele wereld voor ons openligt. In de huidige samenleving zijn door de moderne communicatiemiddelen afstanden in seconden te overbruggen en weten wij binnen enkele uren wat er elders in de wereld gebeurt. Heeft de oudste generatie onder ons nog de gruwelen van de oorlog in de vorige eeuw persoonlijk meegemaakt, thans zijn wij allen gedwongen toeschouwers van soortgelijke gebeurtenissen. En wat we zien, is ellende en rampen alom. Voortdurend worden wij geconfronteerd met al het lijden in de wereld, met het geweld, de liefdeloosheid en het egoïsme dat overal heerst. Natuurrampen, oorlogen, vervolgingen, terreuracties, massamoorden waarbij hele bevolkingsgroepen werden en worden uitgeroeid, niet alleen in het recente verleden maar ook thans nog. Door deze gruwelijke ervaringen en het besef, dat we aan de kant staan en niets kunnen doen, voelen we ons onmachtig.

En komt dan niet terecht de vraag op: hoe is het mogelijk dat God dit heeft toegelaten en nog steeds toelaat? Waarom grijpt hij niet in? Hij is toch een liefdevolle en medelijdende God?

Een dergelijke heftige reactie moet u niet verbazen. Zeker, het is een vraag van mensen die wankel in het geloof staan en er spreekt in diepste wezen twijfel uit of er wel een God bestaat en, zo ja, of hij in staat is hen te helpen. Zo'n houding is niet zo verwonderlijk, omdat men de aanwezigheid van God in de wereld blijkbaar niet meer ervaart. Misschien zijn onze antennes verkeerd afgesteld en zijn we niet meer in staat de werking van God in de wereld te ervaren of misschien heeft God zich ten einde raad teruggetrokken en confronteert hij ons zo met de puinhoop die wij van onze wereld gemaakt hebben?

Laten we verder gewoon uitgaan van de feiten, van onze overtuigingen en van wat we waarnemen en van daaruit proberen een verklaring te vinden. Als christen moet je proberen deze problemen te benaderen zowel vanuit het geloof maar tegelijk ook met beide benen op de grond en in het besef, dat er geredeneerd moet worden vanuit de ervaring en kennis waarover men in moderne samenlevingen beschikt.

Binnen de samenleving zijn de veranderingen in een geleidelijk proces tot stand gekomen. Op enkele oorzaken van de problemen waarmee we thans geconfronteerd worden, wil ik nader ingaan. Misschien vinden we tegelijk iets dat een richting aangeeft waarin we moeten zoeken voor toekomstige oplossingen.

Het traditionele geloof in de knel

Voor wie niet bewust de grote veranderingen in de katholieke kerk, waarvan ikzelf een actief belijdend lid ben, in ons land in de vorige eeuw hebben meegemaakt, vooral voor hen die pas na die tijd geboren zijn, is het nuttig iets te weten over de geschiedenis van de katholieken in die tijd. Binnen een korte periode van enkele decennia vanaf de tijd van het tweede Vaticaanse concilie, in de zestiger jaren van de vorige eeuw, dat als de katalysator van de vernieuwingen in de kerk te beschouwen

is, vonden er wezenlijke veranderingen plaats binnen de geloofsgemeenschap in ons land. Het was als het ware een (onbloedige) omwenteling die de gehele geloofsgemeenschap door elkaar zou schudden en velen ontredderd achter zou laten.

Traditioneel is voor een christen het scheppingsverhaal in de bijbel het uitgangspunt voor de wijze waarop men tijdens de christelijke opvoeding leert wat de plaats van de mens is in de schepping en wat zijn relatie is met God, zijn schepper. Christenen leefden vanuit de zekerheid van een menselijk geslacht dat weliswaar getekend was door zondeval vanuit een paradijselijke toestand maar dat daarna was gered door de kruisdood van Jezus van Nazareth. Hij gaf zin en richting aan het leven. Door deze kennis kon men alles wat gebeurde een plaats in het leven geven en een houvast vinden ook al stond men vaak voor vragen waarop het antwoord niet te vinden was. Het kritiekloos aanvaarden en blind varen op het kompas van de kerkelijke leiding was tot in de jaren vijftig nog heel gebruikelijk. Sterk was het geloof in het eigen gelijk dat gepaard ging met een houding van triomfantelijk zelfbewustzijn.

Dit geeft in enkele zinnen de situatie weer die voorafging aan het doorbreken van het isolement dat het begin was van de emancipatie van het katholieke volksdeel. Met verbazing terugdenkend aan die tijd, moet ik constateren dat er sindsdien heel veel veranderd is! Van het triomfantelijk zelfbewustzijn is niets meer over. De blik werd naar buiten, naar de wereld gericht en niet meer naar boven. De aarde werd een uitdaging en geen doorgangshuis meer. Men relativeerde het eigen gelijk en keek met respect naar andere religies. Minder dogmatisch ingesteld, werd het accent verlegd van de kerkelijke leer naar de beleving van een christelijk ideaal. Onzekerheid kwam in de plaats van zekerheid en het vaste geloof in een leven na de dood was niet vanzelfsprekend meer. Zelfs het bestaan van een God werd discutabel. Opvallend werd de veranderde opstelling van de gelovige ten opzichte van het kerkelijk gezag en de kerkelijke voorschriften. Er was geen sprake meer van een slaafse volgzaamheid. De gelovige nam voortaan zijn eigen verantwoordelijkheid en voelde zich gerechtigd in voor hem belangrijke zaken zijn eigen geweten te volgen.

Er is sindsdien, ondanks het concilie, in feite niet veel veranderd in de opvattingen van de kerkelijke leiding, als we ons beperken tot de positie van de gelovige in de kerk, de kern van de geloofsleer en de daarmee samenhangende liturgie, hoewel de eerlijkheid me gebiedt te wijzen op wat bereikt is in vele lokale kerkgemeenschappen waar de relatie tussen geestelijken en gelovigen een wezenlijke verandering heeft ondergaan. Liturgische aanpassingen beperkten zich tot het gebruik van de volkstaal, de aankleding in de kerken, de plaats van het altaar en de medewerking van leken aan de vieringen.

De tijd van veranderingen is geen rustige tijd geweest. Vernieuwingen die vanuit de basis in gang worden gezet, gaan altijd gepaard met een dosis agressie, met een zich fel afzetten tegen de gevestigde orde. Zo is het ook in de zestiger jaren van de vorige eeuw geweest. Agressie roept tegenagressie op. De voorvechters van de vernieuwing wilden veel verder gaan dan verantwoord was en vonden als reactie tegenover zich degenen die voor behoud van verworven waarden stonden, onder wie de kerkelijke leiders. De strijd ontaardde in groepsvorming en in een felle polarisatie die de kerk in ons land veel kwaad heeft gedaan. Door het uiteindelijke ingrijpen vanuit Rome is de relatie tussen gelovigen en kerkelijke leiding blijvend onder spanning komen te staan.

Aan het einde van de vorige eeuw is de vernieuwingsdrift geleidelijk tot staan gekomen. Het ogenblik is nu gekomen ons te verdiepen in de vraag: hoe staat de katholieke in onze tijd ervoor?

Een breuk met het verleden

Het is niet gemakkelijk in deze tijd een bewust christen te zijn. Men moet als het ware tegelijk in twee verschillende beleavingswerelden zijn weg vinden, zo durf ik het wel te stellen. Als christen leef je in een religieuze wereld, die zo'n twee duizend jaar geleden zijn vorm en inhoud heeft gekregen en die in de loop der tijden maar weinig veranderd is.

In deze religieuze traditionele wereld was God prominent aanwezig in het leven van alledag. Zo hebben christenen dat vroeger ervaren. Voor hen was het God zelf die in de lezingen tijdens de vieringen tot hen sprak, wel is waar door de mond van Mozes en de profeten in het Oude testament en door Jezus in het Nieuwe Testament. Zij voelden zijn aanwezigheid niet alleen tijdens de vieringen maar ook tijdens de arbeid overdag. Zij stonden open voor het bovennatuurlijke, voor gebeurtenissen die door hun aard verwondering opriepen en daarom gemakkelijk als wonderen werden beschouwd. Het leven was een leven met het oog gericht op de hemel, hoewel niet altijd zo harmonieus als mijn woorden suggereren. Dit duurde zelfs nog tot de tijd van het tweede Vaticaans concilie in de tweede helft van de vorige eeuw. Hoewel men toen in het dagelijkse leven gewend was om met een rationele blik naar de wereld te kijken, was de belevingswereld op religieus gebied nog steeds zoals beschreven in het boek 'Het Rijke Roomse Leven'¹. Duidelijk was er toen nog sprake van een leven in twee gescheiden werelden zonder dat men zich daarvan steeds bewust was. De problemen kwamen pas later toen men zich daarvan wél bewust werd.

Ook thans nog is het zo, dat men in de christelijke kerken, in lezing en preek, de traditionele bijbelverhalen uit het Oude en Nieuwe Testament gebruikt voor de religieuze vorming van de gelovigen. In bijbellezingen is er, zoals we weten, aan wonderbaarlijke gebeurtenissen geen gebrek. Lezen we de evangeliën dan kunnen blinden plotseling weer zien, lammen opstaan en kunnen zelfs doden weer tot leven worden gewekt. Hoewel niet met zekerheid gezegd kan worden, dat alle predikanten en pastores nog achter de letterlijke inhoud van de teksten staan, klinkt in de prediking nog steeds de overtuiging door, dat zulke wonderlijke gebeurtenissen echt hebben plaats gevonden. Voor vele christenen zijn de fysieke wonderen die door Jezus zijn gedaan het ultieme bewijs van zijn Goddelijke zending.

¹ M. van der Plas, Uit het Rijke Roomse leven. Een documentaire over de jaren 1925-1935, met een nawoord van Kees Fens, Baarn 1963.

Dit in twijfel trekken, kan hard aankomen. Denk hier niet te licht over.

Plaatsen we hier tegenover de opvattingen in de geseculariseerde wereld van vandaag, de wereld waarin wij leven en waarvan wij voor ons dagelijks bestaan afhankelijk zijn, dan begint u een idee te krijgen van het spanningsveld waarin christenen van vandaag kunnen verkeren. Het leven is vaak al ingewikkeld genoeg én dan ook nog moeten leven met deze gespletenheid die het leven extra gecompliceerd maakt. Gelukkig is een mens heel flexibel en kan zich goed aanpassen, hij kan compromissen sluiten waar het eigenlijk niet goed mogelijk is. Hij heeft het vermogen in zich het tegenstrijdige met elkaar te kunnen verzoenen zonder wezenlijk iets aan de feitelijke situatie te veranderen. Op die manier kunnen tegenstellingen heel lang naast elkaar bestaan en kan het soms heel lang duren eer men inziet, dat dingen veranderd moeten worden en opvattingen, die allang achterhaald zijn, moeten worden aangepast.

Het christendom heeft zich verder ontwikkeld maar is steeds blijven vasthouden aan opvattingen en visies uit de eerste eeuwen, terwijl de profane wereld geleidelijk oude opvattingen losliet en afstand nam van opvattingen en overtuigingen uit het verleden. Zo is de kloof tussen christendom en de profane wereld in een bepaald opzicht steeds wijder geworden, terwijl anderzijds in vele opzichten het samengaan van beide in de westerse samenleving tot een beschaving van hoog niveau heeft geleid. Het uiteengroeien heeft in een geleidelijk proces plaats gevonden. Om de aandacht te bepalen, wijs ik op twee gebeurtenissen, op twee momenten in de geschiedenis die als mijlpalen in de ontwikkeling gezien kunnen worden.

De Verlichting

In de achttiende eeuw breekt langzamerhand in de westerse samenleving het besef door dat wetmatigheid de bepalende factor is van wat er in de natuur gebeurt. Men begint te betwijfelen of er hier op aarde dingen gebeuren door *direct ingrijpen*

van bovenaf. Het magische wereldbeeld wordt aangetast, het geloof in geesten en wonderverhalen wankelt. De oorzaken van wat gebeurt in de wereld, wordt niet meer gezocht met de blik omhoog, naar de hemel gericht, maar met de ogen kijkend naar de aarde waar de natuurwetten bepalend worden geacht. Causaliteit, rationaliteit en een kritische houding worden karakteristieken voor deze nieuwe benadering.

Voor mensen uit onze tijd spreekt dit voor zich. Maar in de tijd van de *Verlichting*, zoals die tijd in de achttiende eeuw wordt genoemd, betekende dit een wezenlijk andere visie. Het wereldbeeld dat eeuwenlang gelijk was gebleven, was aan verandering toe. Deze opvattingen leefde in het begin slechts binnen een kleine groep intellectuelen die aan de slag ging met de nieuwe ideeën. Het is de tijd waarin de natuurwetenschappen hun opkomst beleefden.

Op godsdienstig vlak was het gevolg, dat het geloof in wonderen ter discussie kwam te staan. Er werd een begin gemaakt met een kritische bestudering van de H.Schrift waarbij apart vermeld kan worden de start van het bekende *Jezus-onderzoek*, het onderzoek naar de *historische* Jezus.

Op deze verandering in wereldvisie reageerden de christelijke kerken terughoudend en afwijzend uit angst dat nieuwe opvattingen haar positie konden aantasten. In de kerkelijke liturgie bleven de wonderverhalen uit het Oude en Nieuwe Testament dezelfde aandacht krijgen als vroeger. Men heeft het nooit aangedurfd hierover kritische geluiden te laten horen.

De evolutietheorie

Ik ben nu toegekomen aan het tweede moment in de geschiedenis dat van fundamenteel belang is en waaraan de kerken niet kunnen voorbijgaan zonder zichzelf grote schade aan te doen. De natuuronderzoeker, de Engelsman Charles Robert Darwin (1809-1882) publiceerde in 1859 de resultaten van een bijna vijfjarig onderzoek, gedurende de jaren 1832 tot en met 1836, in grote delen van de wereld naar het ontstaan van de

verschillende soorten in de natuur¹. Tijdens zijn reizen aan boord van het onderzoeksschip van de marine, *the Beagle*, waren vooral zijn bevindingen bij het bezoek aan de Galapagos eilanden van doorslaggevende betekenis voor zijn onderzoek. Hij formuleerde de hypothese dat alle levende organismen zich hebben ontwikkeld uit één oervorm. De wereld, in al zijn facetten met planten, dieren en mensen, is volgens zijn theorie ontstaan in een lang evolutionair proces waarbij het begonnen is met ééncellig leven waaruit de verschillende soorten zich hebben ontwikkeld. Tijdens de evolutie ontwikkelde levende materie zich in de richting met de meeste kans op overleven. Steeds nieuwe aanpassingen door verdere evolutie moeten het voortbestaan van de soort garanderen. Ook de mens wordt beschouwd onderdeel van dit proces te zijn.

Darwin wordt gezien als de grondlegger van de moderne evolutietheorie. In wetenschappelijke kringen wordt deze theorie thans algemeen aanvaard. Dit evolutieproces gaat nog steeds door zoals wij zelf aan den lijve kunnen ervaren tijdens de jaarlijks terugkerende griep epidemieën. Dan worden wij weer geconfronteerd met de nieuwste mutaties van ziekteverwekkende virussen die steeds opnieuw onze gezondheid bedreigen. Het is te verwachten, dat de mens in de toekomst een actieve rol zal spelen in het evolutionaire proces, wat zowel positieve als negatieve aspecten kan hebben (denk b.v. aan genetische manipulatie).

Een mens geboren in de evolutie is kwetsbaar. Zijn 'vorige levens in de evolutie' hebben sporen in hem achter gelaten. Zijn genen bevatten in aanleg de ziekten waaraan hij zal lijden. Soms wordt hij al gehandicapt geboren. Het lijden, waarvan hij tijdens het leven zijn deel krijgt, is zijn persoonlijke last en daar moet hij mee leren leven. Hij moet het doen met het startkapitaal dat zijn afkomst hem geeft. Soms wordt het mensen te veel. Het lijden kan ondraaglijk en uitzichtloos worden, soms zelfs onmenselijk lijken.

¹ Charles Robert Darwin, *On the origin of species by means of natural selection. On the preservation of favoured races in the struggle for life*, 1859. De definitieve versie, aangevuld en verbeterd, verscheen in 1872.

Hij ervaart het egoïsme in zichzelf en in zijn medemens, hij ziet het onmenselijke wat in de evolutie verborgen ligt. Mensen staan elkaar naar het leven en lijken de *struggle for life* te verstaan als een opdracht tot moord en vernietiging van de eigen soort. Het is geen aantrekkelijk beeld dat de wereld de toeschouwer biedt. Is de schepping een mislukking geworden? En God, waarom doet hij niets en laat hij dit alles maar gebeuren? Van zijn vaderlijke betrokkenheid is niet veel te merken. Dit klinkt hard, ongenueanceerd en cynisch maar zit er niet een kern van waarheid in? Kun je niet van een onpartijdige buitenstaander, die de balans opmaakt van het wereldgebeuren, zo'n oordeel verwachten? Wat is dan toch de relatie van die God met zijn schepping? Is hij een God veraf geworden of heeft hij zichzelf buiten spel gezet door de weg van de evolutie te kiezen en staat hij machteloos?

Als rationele mensen, vertrouwend op onze ervaringen en ons vermogen, wat we waarnemen, te kunnen analyseren, constateren we keer op keer, dat God niet ingrijpt in het wereldgebeuren; niet nu en ook in het verleden niet! Misschien bent u het niet eens met deze opmerking. Vindt u mij maar oppervlakkig en vooringenomen bezig, ontbreekt het mij, volgens u, aan het vermogen achter de dingen te kijken. In ieder geval kunt u mij waarschijnlijk niet aanwijzen waar God *zelf direct* ingegrepen heeft én daar gaat het mij hier om. Dat God andere, en misschien wel veel doeltreffender, middelen tot zijn beschikking heeft, is een andere zaak en voor ons betoog van later zorg. *Het gaat er mij hier om, dat God, door voor de evolutie te kiezen, blijkbaar de regie uit handen heeft gegeven*, zo durf ik het wel te formuleren. Hij lijkt machteloos en voor menselijke waarneming verborgen in de evolutie. Door zijn keuze is God voor de mens de grote afwezige geworden, een zwijgende God. Spraken wij eerst onze verbazing en onbegrip uit over de schijnbare onwil van God om persoonlijk in te grijpen op momenten dat voor iedereen de maat van de ellende vol is, nu lijkt het erop dat de evolutie zelf met zich meebrengt het onvermogen van een direct ingrijpen van buitenaf. Nog indringender klinkt het nu: moet de vraagstelling, die eerder is ge-

formuleerd in de vorm: *waarom doet God niets*, niet worden veranderd in de vraag:

heeft God, door de weg van de evolutie te kiezen, zich niet in een uitzichtloze situatie gemanoeuvreerd, heeft hij niet van zichzelf een machteloze God gemaakt?

In deze tijd wordt het ons niet gemakkelijk gemaakt. De samenleving is kritisch geworden en bekijkt alles met een rationele blik, gelooft niet meer in wonderen. Bijbelverhalen ademen een sfeer die de onze niet meer is, zijn gedateerd om het modern uit te drukken. Zelfs gelovigen die de teksten willen lezen en verstaan zoals de mensen dat vroeger deden, merken hoe krampachtig dit aanvoelt. Wij zijn anders geworden, hoe jammer dit ook is. Moderne exegeten houden ons nu voor de bijbelse verhalen te beschouwen als composities van schrijvers die hun volgelingen, hun gemeenteleden, wilden onderrichten. Zij spreken over God, over Jezus maar wel met hun eigen woorden en vanuit hun eigen visie.

Het beeld van God, dat ons door de kerk traditioneel is voorgehouden, lijkt niet meer aangepast aan onze ervaringswereld. Wij ervaren God niet meer in ons dagelijks leven, misschien alleen nog op zondag als we getroffen zijn door de woorden van een goede predikant. Dat wordt mede in de hand gewerkt door het besef dat God door zijn manier van scheppen ons min of meer aan ons lot heeft overgelaten. Vanuit deze geestelijke armoede weet een gelovige niet meer wat God voor hem nog betekent en hoe hij hem kan vinden.

*Het christelijk scheppingsverhaal in het licht van de evolutie:
de reactie van de gelovigen*

Vergelijken wij nu het christelijk scheppingsverhaal, met zondeval en verlossing, met wat de evolutie ons leert. In het scheppingsverhaal, te vinden in het boek Genesis uit het Oude Testament, wordt de eerste mens omschreven als onsterfelijk en zondenvrij. Met de zonde van ongehoorzaamheid van de eerste mensen heeft het lijden en de dood zijn intrede in het leven van mensen gedaan, zo staat dat in Genesis en zó leert de kerk

het ons. De zondelast, waaraan geen sterveling persoonlijk enige schuld heeft, en die ons is opgelegd door de zonde van onze eerste voorouders, wordt de erfzonde genoemd. Het christelijk geloof leert, dat Jezus van Nazareth door zijn kruisdood deze 'zonde' van de mensheid heeft weggenomen in de zin dat door het toedienen van het doopsel iedere gelovige van deze 'zonde' wordt bevrijd^{1, 2}.

Het ligt voor de hand, dat gelovigen de schrik om het hart moet slaan, als ze horen dat het scheppingsverhaal niet letterlijk verstaan moet worden. Wat blijft er dan nog over, hoor ik hen denken, als de beginwoorden van de bijbel al ter discussie worden gesteld? Wat moeten we dan nog geloven? Wat is er nog over van het vertrouwde beeld van de God van de traditionele christenen. Met lege handen staan we daar: er is geen paradijs meer en geen zondeval en wat is dan nog de betekenis van de kruisdood van Jezus van Nazareth?

Men zou dus mogen verwachten, dat het kerkvolk ontredderd om uitleg komt vragen aan haar kerkelijke leiders. Zeker voor christenen, opgegroeid in het traditionele geloof, zou dit een groot probleem moeten zijn. Niets is minder waar, in ieder geval voor katholieken. Voor hen speelt de bijbel een minder belangrijke rol dan bij de protestanten. De katholieke kerk zorgt voor de uitleg van de Schrift en heeft dat in de loop der eeuwen mede ingevuld door de vastlegging van de leer in dogma's, die voor de gelovigen als het ware de 'paddestoelen' op hun tocht door het leven zijn. Voor hen geen paniek, alles gaat zijn gewone gang en ook de kerkelijke leiders maken zich niet druk. De reactie van mensen is vaak niet te voorspellen!

Er is echter wel paniek in protestantse kringen, zeker bij de fundamentalisten voor wie de letterlijke tekst van de Schrift heilig is. Vooral in de Verenigde Staten geeft dit aanleiding tot vele problemen waar zelfs de politiek bij betrokken is. We

¹ 'Men kan de openbaring van de erfzonde niet aantasten zonder afbreuk te doen aan het mysterie van Christus', zo lezen wij op blz. 93 van de Katechismus van de katholieke kerk.

² Katechismus van de katholieke kerk, Secretariaat Rooms-katholiek Kerkgenootschap, Utrecht uitgave 1995, blz. 90 e.v.

komen hier later op terug bij de bespreking van het *Creacionisme* en *Intelligent Design*.

Gelovigen en ook de clerus hebben vaak ziekte en lijden gezien in relatie met de zonde: als straf en boete op weg naar de hemel. Maar zo'n houding is nu niet meer te handhaven. God wil het lijden niet, dat durf ik wel te stellen. Niet de zonde is verantwoordelijk voor het lijden in de wereld maar het lijden behoort bij een onvolmaakte wereld, waarin we te maken hebben met agressie, egoïsme, geweld en ziekten. Het is onlosmakelijk verbonden met onze afkomst uit de evolutie.

*Het christelijk scheppingsverhaal in het licht van de evolutie:
de reactie van het instituut kerk*

De evolutietheorie heeft God als een relevante factor in de *beschrijving* van het ontstaan der soorten ter zijde geschoven. Op zich is dit correct en is er niets mis mee maar het tekent wel het profane karakter van onze westerse samenleving en zet de kerk op het eerste gezicht buiten spel in een discussie over de positie van God als schepper.

De eerste reacties op het verschijnen van de publicatie van Darwin over zijn evolutietheorie waren zoals verwacht mocht worden. Grote hilariteit. Hij werd belachelijk gemaakt en bespot. De mens afstammend van een aap, hoe kom je op het idee! De kerken konden gerust zijn, ze voelden zich niet bedreigd en sloten zich bij de publieke opinie aan.

Het werd echter anders toen men in wetenschappelijke kringen geleidelijk de theorie van Darwin ging onderzoeken en er steun voor zijn opvattingen kwam. De wetenschap gaat in zo'n geval rechtlijnig te werk en volgt de weg van intensief onderzoek naar de houdbaarheid van wat eerst als een hypothese naar voren is gebracht. Rationele argumenten zijn hierbij bepalend voor de slotconclusie. In tegenstelling hiermee laat de publieke opinie zich graag bespelen door mensen met emotionele argumenten. Als gevolg hiervan werd de theorie van Darwin al gemeengoed onder wetenschappers, terwijl buitenstaanders eigenlijk nog niet goed begrepen wat de evolutietheorie nu feitelijk behelsde en wat men ervan moest *geloven*. Juist dat werkwoord *geloven* is hier niet op zijn plaats. De evolutietheo-

rie gaat niet over *geloven* maar over *zeker weten*, het gaat over een hypothese waarvan de juistheid moest worden aangetoond en ook is aangetoond. Men kan geloven in het scheppingsverhaal uit Genesis maar men kan niet zeggen: ik geloof in de evolutietheorie, hoewel er politici in ons land zijn die, uit onwetendheid of om in de pas te blijven met de opvattingen van bepaalde groepen, door hun uitspraken suggereren dat het een kwestie is van geloven in het een of het ander. De eerlijkheid gebiedt me straks iets dieper in te gaan op de materie om een indruk te geven van de argumentatie voor de juistheid van de biologische hypothese die door Darwin is opgesteld en later werd verfijnd.

Na de publicatie van Darwin was de tijd nog lang niet aangebroken dat mensen kritisch begonnen te kijken naar zaken die voorheen vanzelfsprekend waren. Wij zijn dan in de twintigste eeuw aangekomen en nog steeds was er geen reden voor de kerken om te reageren. Maar toen de evolutietheorie uiteindelijk tot het gewone volk begon door te dringen, begon men zich te realiseren, dat het niet louter een theorie was over biologische afkomst zonder verdere consequenties voor het christelijk geloof. In zijn encycliek *Humani generis* (1950) sloot paus Pius XII de mogelijkheid van evolutie niet uit mits men maar vasthield aan het geloof dat God aan de basis heeft gestaan van de schepping en dat de menselijke ziel niet een product is van de evolutie. In 1996 erkende paus Johannes Paulus II, dat de bewijzen voor de evolutie zeer sterk waren.

Ondanks de schijnbare rust aan het front, is het voor mij duidelijk, dat men binnen de geloofsgemeenschap op de duur staat voor de noodzaak de kerkelijke leer en de religieuze praktijk aan te passen. Wat precies de gevolgen voor de geloofsleer en, daarmee samenhangend, de pastorale praktijk en de eredienst zullen zijn, is moeilijk in te schatten. *Beschouwd vanuit de evolutietheorie is de zondeval vanuit een paradijselijke toestand geen realiteit meer, laten we daar maar van uitgaan.* De mens heeft nooit in een paradijselijke toestand geleefd en de zondeval van een verondersteld eerste ouderpaar komt daardoor in de lucht te hangen en mist, eerlijk gezegd, iedere

grond. Het is trouwens zeer twijfelachtig of er ooit sprake is geweest van een enkel eerste ouderpaar dat aan de basis heeft gestaan van al het menselijk leven op aarde. Bij de noodzaak van de verlossing door de kruisdood van Jezus, moeten dan ook vraagtekens worden gezet. *Begrippen als erfzonde en verlossing moeten een andere betekenis krijgen.*

De problemen waarmee de katholieke kerk geconfronteerd worden, krijgen extra nadruk vanwege het dogmatisch karakter van de kerkelijke leer. In het concilie van Trente heeft de kerk zich heel nadrukkelijk uitgesproken over de erfzonde en, in relatie daarmee, over de betekenis van de kruisdood van Jezus van Nazareth én dit in dogma's bekrachtigd.

Wat komt in de plaats van de erfzonde of beter gezegd: wat wordt de nieuwe aangepaste betekenis? Gaat men de erfzonde nu omschrijven als een erfelijke belasting van de mens, die een natuurlijk gevolg is van de evolutie: met de gebrokenheid, de kwetsbaarheid, het egoïsme en al wat verder aan lelijks in ons mensen verborgen zit? Alleen gaat het dan niet meer over een zonde maar over iets dat veel fundamenteler is, over iets dat bij de mens behoort vanwege zijn fysieke afkomst.

Moeilijker wordt het met de verlossing waarvoor de kruisdood van Jezus van Nazareth noodzakelijk was. Dit is een theologisch probleem dat ik graag aan de kerkleiders overlaat. Of men nu niets doet of een geschikte herformulering vindt, het zal aan de positie van Jezus niets afdoen! Hij blijft dezelfde centrale plaats in de religie innemen, daarvan ben ik persoonlijk overtuigd.

Ik wil hier even stilstaan bij een oude kerkelijke praktijk die samenhangt met hoe de kerk aankijkt (heeft aangekeken?) tegen de erfzonde. Het gaat over een oude bestaande kerkelijke opvatting over het lot van jonge kinderen die sterven vóór ze gedoopt zijn. Na hun dood is hun lot niet de hemel, hoewel ze door hun leeftijd niet in de gelegenheid waren persoonlijk te zondigen, maar het 'Voorgeborchte', een surrogaat hemel, terwijl hun lichamen buiten de muren van het kerkhof in ongewijde aarde worden begraven. Het leed dat de ouders moeten dragen wegens het overlijden van hun kind, krijgt hierdoor een blijvend karakter. Nu er geen sprake meer is van een erfzonde,

heeft de kerk de plicht zo snel mogelijk aan deze trieste toestand, voor zover die nog gepraktiseerd wordt, een einde te maken. In de lokale pastorale praktijk binnen de Nederlandse kerkprovincie is mij geen geval bekend van recente datum. Gelukkig hebben pastores en gelovigen in ons land sinds lang vóór de muziek uitgelopen! Recentelijk heeft de paus dit fenomeen de wereld uitgeholpen, hoewel niet redenerend vanuit een veranderde visie in samenhang met de evolutieleer.

De evolutietheorie: een nadere toelichting

Voordat Darwin over evolutie en de struggle for life schreef, waren wij, mensen, al druk bezig de *evolutie der soorten* naar onze hand te zetten. Toen nog niet bekend was wat Darwin later zou onderzoeken en publiceren, wist men al in de praktijk van het leven hoe de natuur kon worden gedwongen om dienstbaar aan mensen te zijn. Veredeling van landbouwgewassen werd al vroeg benut om opbrengsten te verhogen. Door bij de zaadwinning *selectief* te werk te gaan en alleen voor het inzaaien het zaad te gebruiken van planten met een grote opbrengst, was men in staat geleidelijk in de volgende jaren opbrengsten te verhogen. Hetzelfde gebeurde bij het fokken van vee en huisdieren. Door te *selecteren* op bepaalde kenmerken zoals de melkopbrengst bij koeien of de snelheid van paarden en het gedrag van honden, probeerde men, door alleen verder te fokken met exemplaren met het gewenste kenmerk, geleidelijk tot betere resultaten te komen.

Men kwam tot veredeling van gewassen en het met succes fokken van dieren, omdat men uit *ervaring* wist dat in een *volgende* generatie bij planten en dieren de kans groot was op kleine verschillen in eigenschappen (kenmerken) vergeleken met de *voorafgaande* generatie: men spreekt over *variatie* binnen de soort. Die veranderingen kunnen positief gewaardeerd worden maar net zo goed negatief of zelfs neutraal. Sommige variaties betreffen kenmerken die erfelijk zijn en waarop dus geselecteerd kan worden.

De voorbeelden die we gaven, hadden betrekking op een positieve sturing van het evolutieproces ten bate van de samenleving. Maar daarnaast zien we ook de resultaten van een ver-

keerde beïnvloeding in de natuur. Door roofbouw kan de natuur worden verarmd, waardoor soms bepaalde soorten volledig kunnen verdwijnen. Juist in deze tijd zijn we ons sterk bewust van de schade die we door de eeuwen heen de natuur hebben aangedaan. Zo gezien is de mens vaak een remmende factor geweest in het evolutieproces.

Dat op de lange duur de evolutie tot opvallende resultaten heeft geleid, zien wij in de verslagen van Darwin. Hij zag b.v. tijdens zijn reizen hoe door de geïsoleerde ligging van bepaalde gebieden, zoals het werelddeel Australië en bepaalde eilandgroepen, soorten waren ontstaan die nergens anders te vinden zijn.

Bij evolutie komt de *selectiedruk* altijd van buiten. Wij bedoelen, dat de omstandigheden bepalend zijn voor wat gebeurt. Naast ingrijpen door de mens, zijn er natuurlijke oorzaken aan te wijzen zoals b.v. periodes van extreme droogte of voedselgebrek. Alleen exemplaren die het best aangepast zijn aan deze extreme omstandigheden hebben kans te overleven. In dit geval wordt door de natuur de selectie uitgevoerd. Darwin spreekt over de *survival of the fittest*: het overleven van de best aangepaste exemplaren.

De vraag is natuurlijk: waar komen die kleine veranderingen, variaties vandaan. Als het over *erfelijke* kenmerken, eigenschappen, gaat, betreffen het *genetische veranderingen* in het DNA van het individu. Men spreekt dan over *mutaties*.

Het effect van veranderingen binnen de soort zijn in het algemeen pas na lange tijd goed waarneembaar. Bij evolutie moet u rekenen met miljoenen jaren en niet met honderden. Er zijn uitzonderingen op de regel. Virussen kunnen zeer snel muteren waardoor ziektes, waartegen aanvankelijk immuniteit in de mens was opgebouwd, steeds opnieuw kunnen toeslaan (zoals de jaarlijkse griepperiodes bewijzen). Bacteriën worden op de duur resistent tegen bepaalde soorten antibiotica.

U heeft nu een idee wat evolutie is maar er ontbreekt een belangrijke schakel om de bewijsvoering rond te krijgen. Hoe kunnen we aantonen dat ééncellig leven het startpunt is geweest van al het leven op onze planeet én kunnen we voor-

beelden geven die laten zien hoe de evolutie voor bepaalde soorten is verlopen?

Het bewijs hiervoor bestaat uit twee delen. Een theoretisch gedeelte en een praktisch gedeelte dat bestaat uit veldonderzoek (paleontologie). Wat Darwin na lang onderzoeken en nadenken als een hypothese poneerde, is geleidelijk door de moderne wetenschap onderbouwd. Hierbij spelen een aantal vakdisciplines een rol, zoals vermeld in de internet-encyclopedie Wikipedia en daar besproken¹, waaronder de erfelijkheidsleer van Mendel, de vergelijkende anatomie, de Embryologie, de Biochemie en de Paleontologie. Fundamenteel in het onderzoek is de genetica waar ge-sproken wordt over genen, DNA en chromosomen, waarmee een samenhang van alles wat leeft, wordt aangetoond.

De paleontologie, het onderzoek naar fossielen, is één van de belangrijkste bronnen voor bewijsmateriaal voor de evolutietheorie. Hiermee kan men *aanschouwelijk* duidelijk maken hoe de moderne levensvormen zich geleidelijk hebben ontwikkeld. Spectaculair in dit opzicht zijn vondsten van fossiele resten die beschouwd kunnen worden als tussenfasen, tussenvormen, bij het ontstaan van bepaalde soorten. Een bekend voorbeeld, gevonden in Duitsland, is de vondst van een fossiel dat de resten bevat van wat een vogel is geweest die nog de kenmerken van een reptiel vertoont.

Meer tot de verbeelding spreekt wat men te weten is gekomen over de voorgeschiedenis van de mens. Om zicht te krijgen op de geschiedenis van het ontstaan van het mensenras, moet men op zoek gaan naar fossiele resten van mensachtigen, de mogelijke voorouders van de moderne mens, die miljoenen jaren geleden geleefd hebben. U kunt zich voorstellen, dat na zo'n lange tijd elke vondst een toevaltreffer is, waarbij de toestand van het gevonden materiaal veel te wensen overlaat. Meestal bestaat de vondst uit een beschadigde schedel en wat botresten en hopelijk stenen werktuigen die kunnen getuigen van de vaardigheid van de mensachtige tijdens zijn leven. Het aantal van de oudste vondsten, gevonden in Afrika en vooral in Ethiopië, is zeer beperkt en conclusies trekken is daarom erg

¹ [Http://wikipedia.org/wiki/Evolutietheorie](http://wikipedia.org/wiki/Evolutietheorie)

moeilijk. Het gaat er natuurlijk om tussenstadia in de evolutie van mensachtigen te vinden en dat noodzaakt onderzoekers te zoeken naar zeer oude fossielen. Aantonen dat een bepaalde vondst deze karakteristieken vertoont, vereist een grote deskundigheid. Bij een leek kunnen conclusies van deskundigen, die getrokken worden aan de hand van schamele vondsten, de wenkbrauwen doen fronsen of zelfs aanleiding geven tot hoongelach en ongelof.

De interesse van de media richt zich bij verhalen over de evolutie speciaal op fossiele resten, die wijzen op de evolutie van de mens. Het onderwerp leent zich bij uitstek voor een benadering die ruimte biedt aan de fantasie van de schrijver of regisseur. Een te kort aan exacte gegevens en bewijzen geeft de verbeeldingskracht van de verteller gelegenheid zelf hier en daar voor een pikante invulling te zorgen.

Wat feitelijke informatie: *het is goed te weten, dat mensen voor meer dan 98% dezelfde genen hebben als chimpansees en nauwer verwant zijn aan chimpansees dan chimpansees aan de overige primaten, de gorilla en de orang-oetan.* De enige juiste conclusie is niet dat de mens van de aap afstamt maar wel dat de mens en de chimpansee gemeenschappelijke voorouders hebben, dwz dat op de lange weg van de evolutie een gemeenschappelijk traject is doorlopen. Een dergelijk informatie is niet mis te verstaan!

Hoewel de evolutietheorie als een biologische hypothese kan rekenen op brede steun in wetenschappelijke kringen, zeker na de vele bewijzen die hiervoor vanuit allerlei disciplines zijn aangevoerd, zijn er toch groepen mensen die zich met hand en tand verzetten tegen deze theorie. Dit verzet heeft in het algemeen een religieuze achtergrond. Het kan zijn, dat men wil vasthouden aan de letterlijke tekst van het verhaal in Genesis, of dat men de evolutietheorie afwijst omdat de positie van God als schepper er niet in naar voren komt. Het verzet komt vooral voor in kringen van fundamentalisten, meestal van protestantse huize. Men vindt de tegenstanders niet alleen in de Verenigde Staten maar ook in Europa en elders in de wereld.

Als tegenhanger voor de evolutietheorie heeft men eerst het zgn. *Creationisme* geponeerd. Hoewel dit scheppingsmodel al zijn eerste begin had ruim honderd jaar geleden, is de inhoud ervan in de loop van de tijd veranderd. In ieder geval neemt men aan, dat bepaalde soorten organismen rechtstreeks door God zijn geschapen en dat daar geen evolutie heeft plaats gevonden. Dit model sluit feitelijk de mens uit in het evolutieproces en bestaat dus uit een compromis tussen bijbel en wetenschap.

Van recenter datum is het scheppingsmodel *Intelligent Design*. Aanhangers van dit model wijzen op de complexiteit van bepaalde organismen zoals o.a. het oog. Een dergelijke complexiteit is onmogelijk te realiseren zonder sturing van buitenaf, is de overtuiging. In de praktijk betekent dit dat God een actieve rol krijgt toebedeelt. Hoewel dit zeker een hele geruststelling betekent voor christenen, is de houdbaarheid van een dergelijke bewering moeilijk aan te tonen. Het komt erop neer, dat iedere keer dat een voorbeeld naar voren wordt gebracht van een zeer complex systeem, de voorstanders van de evolutietheorie steeds met argumenten komen die wijzen op het bestaan van simpele tussenvormen die uiteindelijk zijn geëvolueerd tot dat complexe systeem. Het onderuithalen van een paar complexe kandidaten is eigenlijk al afdoende om het vertrouwen in dit scheppingsmodel te ondergraven. Niettemin is er over de hele wereld steun voor deze opvatting.

Het is begrijpelijk, dat men vanuit de christelijke optiek de positie van God als schepper wil verdedigen. Het is voor een christen moeilijk te accepteren, dat de schepping, met nadruk op de mens, louter een product is van het toeval: dwz. alleen bepaald wordt door natuurlijke selectie waarop praktisch geen peil te trekken valt.

Is dat wel zo? Is wat we om ons heen zien echt het resultaat van louter toeval? Wel, als we uit het oog willen verliezen wat karakteristiek is voor een evolutieproces: namelijk de factor tijd samen met de immense drang om te overleven! Het is toeval die ten dienste staat van een streven naar perfectie, want dan is er pas zekerheid om te overleven! Dit is toch wat er in de praktijk gebeurt! Als we even om ons heen kijken, zien we

vaak de wonderlijkste resultaten van een evolutie proces van miljoenen jaren. Juweeltjes van perfectie die de toeschouwer blijven verbazen. Het lijkt er inderdaad op alsof de evolutie streeft naar de ultieme perfectie binnen de soort. En die evolutie gaat nog steeds door. Is het dan zo verwonderlijk, dat als hoogtepunt van de evolutie ten slotte de mens verscheen. Bijna onvermijdelijk, lijkt het wel. Tijdens het proces van 'menswording' kwam het moment, dat hij bewust in staat was dit proces mede te beïnvloeden door de inbreng van zijn groeiende *geestelijke vermogens*. 'Verstand komt met de jaren', zeggen we en dat geldt natuurlijk ook tijdens de evolutie van mensachtige naar mens, hoewel de tijd hier gemeten moeten worden in termen van miljoenen jaren. Uiteindelijk is de mens verschenen in de gedaante die we ook in het scheppingsverhaal in de bijbel hebben ontmoet. Maar hij had er ook heel anders kunnen uitzien.

Dat God op een of andere manier in de evolutie aanwezig is geweest, lijkt me duidelijk. Hoe wij dit moeten begrijpen, ontgaat me maar dit onbegrip is geen argument voor het ontkennen van het bestaan van God en van zijn betrokkenheid op de wereld. De evolutieleer ontkent noch bevestigt het bestaan van een God!

Men heeft zich natuurlijk afgevraagd hoe het begin van de schepping tot stand kwam. Men gaat uit van wat de *Big Bang* wordt genoemd als het startpunt van het ontstaan van het heelal. Deze hypothese spreekt zich niet uit over wie of wat achter deze oerknal verborgen is. Ligt het voor de hand de schoonheid en de kracht die in het heelal en in de evolutie verborgen ligt, te combineren met het idee dat dit alles uit zichzelf begonnen is: dwz. dat *niets* plotseling *iets* werd? De sterrenpracht en de evolutie kan ik een plaatsje geven met mijn menselijk verstand maar niet zonder *Iets* dat van buitenaf de eerste beweging in gang heeft gezet. In ieder geval kun je nooit een argument putten uit het evolutieproces voor het poneren van een andere overtuiging.

Voor christenen betekent dit dat God degene is geweest die uit het niets heeft geschapen en het startsein heeft gegeven voor alles wat daarna in de loop van de tijd is ontstaan.

De evolutie bevat een uitdaging en een opdracht

De evolutie is een uitdaging voor de onderzoekende geest van de mens en bevat in zich tegelijk een moreel imperatief voor de mens ten aanzien van de schepping. Een nadere toelichting op deze twee facetten van de evolutie is hier op zijn plaats.

Als er iets is dat het leven ons heeft geleerd, is het wel de zinloosheid zich te blijven verzetten tegen wat onontkoombaar is, hetzij tegen veranderingen die zich aandienen, hetzij tegen nieuwe ideeën die geleidelijk opkomen. Ik kan me nog goed herinneren, dat in de tijd van de opkomst van de automatisering in de tweede helft van de vorige eeuw, een bekend Nederlands *politicus* in die dagen, uit angst voor het ontslaan van arbeiders, het idee lanceerde een boete op te leggen aan bedrijven die hiermee in zee gingen, een bewijs voor het ontbreken van de zonodige realiteitszin bij deze landsbestuurder. In plaats van deze krampachtige reactie, bleek uiteindelijk een positieve inschatting van de mogelijkheden die de automatisering biedt, een beter alternatief. Automatisering in het bedrijfsleven leidde tot verbetering van de werkomstandigheden van de arbeider en tot extra economische groei waardoor bovendien de werkgelegenheid steeg.

Het is echter absoluut ondenkbaar, dat *wetenschappers* aan de kant zullen blijven staan als de gelegenheid zich voordoet om actief in het evolutieproces te participeren door het te sturen in een richting die hen zinvol lijkt. De mens is nu eenmaal creatief, wil zijn grenzen verleggen, wil ontdekken wat verborgen ligt. Hun motieven kunnen gericht zijn op het welzijn van de samenleving maar ook op het nastreven van eigen belang en geldelijk gewin. *Maar uiteindelijk is er de drang om te weten die niet te stuiten is.* De overheid kan van alles doen om onderzoek en experimenten in die richting te verbieden, de kerken zullen wijzen op de morele verantwoordelijkheid van onderzoekers, het zal wetenschappers niet afschrikken. Uiteindelijk zal de wetenschap haar zin krijgen, hoe dan ook, neem dat maar van mij aan. Het is daarom beter, dat de overheid niet bij voorbaat afwijzend staat tegenover plannen in die richting. Positieve sturing is beter dan bot afwijzen.

Wij staan nu aan de vooravond van belangrijke resultaten in het onderzoek naar het inzicht in het ontstaan van het leven. DNA-structuren, GEN-onderzoek, genetische manipulatie en stamcelonderzoek zijn sleutelwoorden in dit veld. Dit zal tot gevolg hebben, dat de mens steeds duidelijker bepaalde processen in een gewenste richting zal kunnen sturen. Of dit steeds een zegen voor de samenleving zal zijn, is echter de vraag. In het verleden heeft de mens vaak aangetoond resultaten van menselijke inspanningen op een verkeerde manier te benutten ten nadele van de samenleving.

Willen wij aan de evolutieleer een waarde toekennen die uitgaat boven wat de wetenschap duidelijk naar voren brengt: een rationele verklaring voor het ontstaan van het leven in zijn grote diversiteit, dan moet de evolutie blijkbaar een element in zich verbergen dat op het eerste gezicht ons ontgaat. Als christen gaan we uit van de juistheid van deze opvatting, omdat we geloven in het bestaan van een liefhebbende God die als schepper met een bewuste keuze aan de basis van de evolutie heeft gestaan. Als God door de weg van de evolutie te kiezen zich in zekere zin buiten spel heeft gezet en niet meer in staat wordt geacht om persoonlijk actief in het wereldgebeuren in te grijpen, dan moet hij blijkbaar over andere middelen beschikken om tot stand te brengen wat in zijn bedoeling ligt. Het kan alleen betekenen, dat God met deze keuze een duidelijke taak voor ons mensen heeft weggelegd. Blijkbaar zijn wij in de ogen van hem een geschikte partner om te realiseren wat hem voor ogen staat. Een product van de evolutie zijn wij maar blijkbaar tegelijk ook belast met een opdracht. De opdracht betekent, dat de mens medescheppend en sturend in deze wereld aanwezig moet zijn om het geluk van de medemens tot stand te brengen: *'en gij zult het aanschijn der aarde vernieuwen'*, is een regelmatig terugkerend gebed uit de katholieke liturgie, waarbij het woord *gij* nu een dubbele betekenis krijgt, zowel wijzend naar God zelf als naar de mens! Wat een uitdagende gedachte: God als avonturier met de verwachting, dat de mens mee zal spelen en zal realiseren wat hem voor ogen staat. Hoe zal dit spel aflopen? De mens kennende, is succes niet zondermeer verzekerd!

Het idee, dat God als het ware terugtreedt en de mens belast met wat we eigenlijk van God zelf verwachten, moet ons aan het schrikken brengen. Het betekent, dat optreden namens hem niet iets vrijblijvends meer is maar een opdracht voor ieder van ons. Kijken we om ons heen dan zien we, dat er nog veel werk te doen is! Het is duidelijk dat, als God ons wil inschakelen in zijn scheppingsproces, hij niet heeft gewacht op Darwin om met de uitvoering ervan te beginnen. Het is interessant na te gaan wat er in het verleden van deze taak terecht is gekomen. Want de opdracht aan de mens gegeven, is van alle tijden, is als het ware door God in de evolutie ingebracht.

God heeft de mens nodig. De relatie met het Rijk Gods door Jezus van Nazareth verkondigd, dringt zich aan mij op.

De aanwezigheid van God in de wereld

Als u leest wat tot dusver door mij is opgeschreven, zult u misschien de indruk krijgen dat God door mij in de marge van de samenleving is geplaatst. Als u dit denkt, beoordeelt u mijn bedoelingen geheel verkeerd. Met de ogen van iemand, levend in deze rationele wereld, heb ik geprobeerd een verklaring te vinden voor de ogenschijnlijke afwezigheid van God in de samenleving. God heeft, in mijn visie, de regie uit handen gegeven en neergelegd bij de mens. Maar wees gerust, de regie uit handen geven betekent niet zich afzijdig houden. Het is een kwestie van niet zichtbaar handelen op de voorgrond maar op de achtergrond invloed uitoefenen. Hij is in de wereld aanwezig via de mens die door hem wordt geïnspireerd.

Wat is Goddelijke inspiratie eigenlijk? Vroeger dacht men het antwoord wel te weten getuige de opvatting over het geïnspireerd zijn van de schrijvers van de Heilige Schrift. Men ging ervan uit, dat de inspiratie van boven als het ware de hand van de schrijver bewoog bij het componeren van de heilige tekst. Thans staat men hier anders tegenover. Wat neergeschreven werd, getuigt van de persoonlijke visie van de auteurs die op zijn eigen manier vertolkten wat hen als juist voorkwam. Of zij zich op zo'n moment geïnspireerd hebben *gevoeld*, geleid door iets buiten hen, waag ik te betwijfelen. Zij

hebben gewoon willen neerschrijven wat hen bezig hield, met het belang van hun geloofsgenoten voor ogen.

Het komt er eigenlijk op neer dat mensen zich in hun handel en wandel moeten openstellen voor God om hem de kans te geven invloed uit te oefenen op hun gedrag.

En dan komen de problemen, levensgroot!

Want hoe zijn we in staat te onderscheiden waar God inspirerend, leiding gevend, onder ons mensen aanwezig is? Waar de een de hand van God meent te onderkennen, zullen tegenstanders van het tegendeel overtuigd zijn. Als iemand pretendeert namens God te spreken en te handelen, geeft dat nog geen garantie voor de authenticiteit van zijn bewering. Hoe vaak heeft men zich niet op hem beroepen om het eigen gelijk aan te tonen? Het kost geen moeite in het verleden voorbeelden te vinden van mensen die uitriepen in de naam van de Heer te handelen. Zij maakten zich van God meester om hem tot vertolker van hun eigen ideeën te promoveren. Door hun obsessief optreden bleken zij een bron van veel ellende te zijn voor hun omgeving. Zo zijn er ook thans mensen in onze westerse samenleving die zich beroepen op God om te proberen in zijn naam medemensen, die er andere opvattingen op na houden, te vernietigen. Triest genoeg zijn er ook in de geschiedenis van het christendom voorbeelden aan te halen die hiervan getuigen, denk b.v. aan de inquisitie en de ketterprocessen.

Het zicht op goddelijke inspiratie bij mensen wordt bovendien verduisterd door de mens zelf. Als God iemand inspireert en aanzet tot handelen, moet hij, noodgedwongen, genoeg nemen met al diens hebbelijkheden. Voor een buitenstaander kan het soms heel moeilijk zijn door de façade heen te kijken en te ervaren: hier is God bezig. Zo kunnen religieuze leiders, met gezag bekleed, door autoritair en kil optreden eerder mensen afschrikken dan vertrouwen inboezemen. Het is moeilijk in zulke mensen de leidende hand van God te ervaren. In een ander een geïnspireerd mens te kunnen ervaren, hangt niet alleen af van hoe de ander overkomt maar hangt evenzeer af van de

eigen instelling die een ontmoeting met God in de ander niet in de weg moet staan.

Laten we eerlijk zijn en openlijk uitkomen voor wat velen onder ons denken. Zo gauw mensen een leidinggevende functie hebben, merkt een oplettende toeschouwer al gauw, dat een verborgen agenda een belangrijke rol speelt bij het optreden naar buiten toe. Men voelt zich als het ware verplicht te lezen wat weggelaten wordt tussen de geschreven regels tekst, of te luisteren naar wat niet gezegd wordt tussen de uitgesproken woorden, om te achterhalen wat er eigenlijk bedoeld is. Ik kan niet ontkennen, dat dit gevoel mij regelmatig bekruipt bij het beluisteren van argumenten die kerkelijke uitspraken moeten verklaren. Op die manier komt een beroep op goddelijke inspiratie bij kerkelijke beslissingen bij mij over als iets kunstmatigs.

Willen mensen echt zicht krijgen op de aanwezigheid van God in de wereld, laten ze dan op zoek gaan naar de voorbeelden van belangeloos, zonder enige pretentie, zich inzetten voor de medemens. Gaan we de geschiedenis na, dan zijn er voorbeelden te over van mensen die, zonder eigenbelang na te streven, zich hebben ingezet voor de mede mens. Zijn dit de voorbeelden die we zoeken?

Dat God mensen kan inspireren, weten we uit ervaring. Met deze gedachte zijn we vertrouwd. Denken we niet vaak bij onszelf: hier is God bezig geweest, een andere verklaring is er niet? Bestudering van de geschiedenis levert heel wat gebeurtenissen op die tot nadenken stemmen. Ook in het leven van mensen zijn zulke momenten te ontdekken. Mensen door God getekend, inspirerend voor hun omgeving, hebben nooit ontbroken

Jezus en het Rijk Gods.

De blik van christenen in deze tijd is niet meer omhoog gericht naar de hemel maar naar beneden, naar de aarde die als een uitdaging wordt beschouwd. Deze moderne instelling past precies bij onze opdracht die in onze afkomst besloten ligt, want in deze wereld ligt onze taak. Dit belet ons niet om tegelijk op

zoek te gaan naar een relatie met onze schepper. Er is niets mis mee hem hier en nu, dóór en tijdens onze inzet voor anderen, te zoeken en te vinden. Ons grote voorbeeld daarin is Jezus van Nazareth die met zijn verkondiging van het *Rijk Gods* tegelijk het welzijn van de mens en de vestiging van de *Heerschappij van God* voor ogen had. Als Jezus dan ons mensen betreft in de vestiging van Gods Heerschappij, dan bedoelt hij, dat in onze mensengemeenschap een groei en ontwikkeling moet plaats vinden die beantwoordt aan hoe God de mensengemeenschap heeft bedoeld. Het Rijk Gods op aarde moet in zekere zin God zichtbaar maken hier op aarde. Als jood was Jezus zich sterk bewust van de opdracht, die vastzit aan het behoren tot het uitverkoren volk: mee te helpen aan de ontplooiing van de schepping. *Deze ontplooiing van de schepping zag hij als een herscheppen in overeenstemming met de wil van God.* Jezus probeerde zijn toehoorders duidelijk te maken, dat zij zich hiervoor dienden in te zetten. Het leven en optreden van Jezus moeten wij zien als volledig in dienst van deze opdracht. Uit het ontstaan van het jonge christendom rond het centrale thema van het Rijk Gods kan men afleiden, dat de toehoorders en de eerste volgelingen Jezus in één opzicht heel goed begrepen hebben. Het Rijk Gods betekende *actie* en was niet een kwestie van werkeloos afwachten.